

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№4

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 1325 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 7-aprelda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Viktorovna, Candidate of Economic Sciences (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Цифровизация социально-трудовых отношений: вызовы и перспективы для работников	18
Абдумухтаров Анваржон Акрамжонович	
O'zbekistonda faoliyat ko'rsatayotgan soliq to'lovchi yuridik shaxslarning iqtisodiy faoliyatini rag'batlantirish masalalari.....	26
To'xtaboyev Nuriddin Isomiddin o'g'li	
Ecotourism in Protected Areas: A Literature Review.....	32
Ismoilova Maftuna Mamat qizi	
Iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi sharoitida xizmatlar sohasini rivojlantirishning hududiy xususiyatlari.....	38
Primova Shaxlo Jumayevna	
Statistik baholash va ekonometrik modellashtirish orqali biznes rivojlanish tendensiyalarini samaradorligini baholash.....	43
Xabibullayev Ibrohim, Saidova Marhabo Xabibullo qizi	
Tijorat banklarida xususiy kapital hisobi va auditini takomillashtirish	52
Qodirova Zilola Maxmud qizi	
Qo'shilgan qiymat solig'i ma'muriyatchiligining ilg'or xorij tajribasi.....	57
Erkayev Nodir Xudayberdiyevich	
O'zbekistonda yashil iqtisodiyotni joriy etish holati va asosiy yo'nalishlari.....	71
Madraximova Zulfiya Nurmatovna, Ishankulova Komila Kurbanovna, Ortiqboeva Aziza Xolmurza qizi, Omonkulova Ro'zigul Akmaljon qizi	
Challenges and opportunities in implementing green economy indicators in uzbekistan's industrial sector under the fourth industrial revolution.....	76
Shodmonov Ruslan Golib ugli, Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich	
Rivojlangan mamlakatlarga ishchi kuchi oqimi va O'zbekiston mehnat bozoridagi o'zgarishlar.....	89
Tilabova Kumush Farhod qizi	
Mamlakatda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish	95
Yuldashboyev Azizulloh Bunyodbek o'g'li, Matkarimov Inomjon Baxtiyorovich	
"Ta'lim muassasalarida moliyaviy resurslarni samarali rejalashtirish va boshqarish"	101
Bauyetdinov M.J., Medetbayeva D.T.	
Enhancing utilization and minimization of renewable energy systems in uzbekistan	105
Toyirova Hamida Umedovna	
Tijorat banklari daromadini oshirishda aholining savodxonligi va xulq atvorining roli	114
Shakhlo Davirova	
2020–2024-yillarda o'zbekistondagi iqtisodiy o'sish dinamikasi	120
Akbarov Nodir, Ibodullayev Navro'zbek	
O'zbekistonda xalqaro moliyaviy institutlarning yashil moliyalashtirish jarayonidagi roli va strategik yo'nalishlari	125
Gulmira Axmadjonova Xabibulla qizi	
Sug'urta tizimiga raqamli texnologiyalarning ta'siri	133
Uzaqova Kamola Bexzodovna, Yahyoyev Bahriddinxon Bahroil o'g'li	
Improving payment services practices in commercial banks: strategies for efficiency and security.....	138
Mamayusuf Abdusamatov	
Jahon moliya tizimi: asosiy tendensiyalar va rivojlanishning innovasion yo'nalishlari	143
Ataniyazov Jasurbek Xamidovich	
Повышение конкурентоспособности экологического туризма Узбекистана путём развития всесезонных горных туристических центров.....	150
Ахмедходжаев Равшан Темурович	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar tashqi iqtisodiy faoliyatida valyuta operatsiyalarini takomillashtirish	157
Safarov Alisher Ibrohim o'g'li	

Oliy ta'lim tizimini miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari asosida baholashning kompleks metodologiyasi.....	163
Hakimova Mushtariybonu Hamid qizi, Bozorova Muazzam Hamid qizi	
Ko'chmas mulkni boshqarish samaradorligini baholashning uslubiy yondashuvlari	167
Mirdjalilova Dildora Shuxratovna	
Xizmatlar sohasini rivojlantirishda kichik biznesning ahamiyati va uning innovatsion rivojlantirishdagi muhim xususiyatlari	173
Ulasova Oygul Baxtiyorovna	
Результаты долгосрочного прогнозирования и стратегического анализа эффективной организации современного управления жилищным фондом.....	178
Бердиева Дилфуза Ахатовна	
Improving long-term assets accounting and auditing	184
Gulboy Yusupov	
Davlat budjeti va xususiy sektor ishtirokida oliy ta'limni moliyalashtirishning optimal modeli.....	189
Bozorov Alisher Ro'zimurodovich	
Xufyona iqtisodiyotni qisqartirishda soliq islohotlari va raqamli texnologiyalar: O'zbekiston tajribasi va xalqaro yondashuvlar.....	193
Choriev Makhmayokub, Karimov Mamurbek, Xamrayev Olimjon, Urazov Mansur	
Bank aksiyalarining bozordagi narx dinamikasi va unga ta'sir etuvchi omillar	200
Nomozov Samandar Shuxrat o'g'li	
Sanoatda rivojlanish kafolati: moliyaviy boshqaruvni raqamli transformatsiya orqali avtomatlashtirish.....	206
To'qlijev Abdirauf Bahodir o'g'li	
Inson kapitalini rivojlantirishning jamiyat farovonligi, aholi daromadlariga ta'siri.....	214
Bozorova Saxobat Abdujapparovna	
Анализ конкурентной среды: методология, примеры и этапы процесса.....	219
Садикова Раъно Абдуллаевна	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarning nazariy asoslari va ular bilan ishlash mexanizmining zaruriyati	225
Salixova G.J	
Iqtisodiyotda energiya xavfsizligiga erishishning xorij tajribasi.....	230
Samandarov Og'abek Alisher o'g'li	
Measuring methodologies of influence of the esg factors	235
Tolipova Feruza Alisherovna	
Совершенствование налогового администрирования в условиях экологически устойчивого развития.....	240
Омонов Отажон Журакулович	
Moliyaviy vositalar asosida erkin iqtisodiy zonalarni rivojlantirish strategiyasini takomillashtirish	249
Quziev Ravshan Ramazanovich	
Методологические аспекты внедрения управленческого учета в университетах Узбекистана.....	253
Каршиева Мохинур Олим кизи	
Budjet tashkilotlarida tovar-moddiy zaxiralar hisobini takomillashtirish (tibbiyot muassasalari misolida)	257
Tulyaganov Abdumalik Abdiraximovich	
Умные города как фактор экономического развития.....	261
Нозима Кахрамоновна Хакбердиева	
Перспективы зеленого фактора экономического роста в Республики Узбекистан.....	266
Исламова Насиба Улугбек кизи, Абдурашидов Отабек Улугбекович, Мамасалиева Мукаддас Ибадуллаевна	
Qurilish korxonalarida sifat menejmentini joriy qilish mexanizmlarini takomillashtirish	270
Ergashev O'tkir, Saidov Mash'al Samadovich	
Xorazm viloyatida eksportni rivojlantirish uchun potensial imkoniyatlar va ularni baholash.....	275
Fozil Xolmurotov	
Maishiy xizmatlar sohasini davlat tomonidan tartibga solishning nazariy jihatlarini.....	282
Quliyev Begimqul Melikovich	

O'zbekiston hududlarida chakana kreditlashning o'sishi.....	289
Eshqobulova Charos O'roq qizi	
Empowering uzbekistan's grain enterprises: innovative strategies for sustainable growth and operational efficiency.....	292
Kurbanova Dildora Abdurakhmanovna	
Kapital investitsiyalarga doir axborotlarni xususiy kapital to'g'risidagi hisobotda aks ettirish uslubiyatini takomillashtirish	298
Boronov Bobur Farxodovich, Muxammadiev Zarrux Umarovich	
To'qimachilik korxonalarining yashil iqtisodiyotga o'tishi va yengil sanoat korxonalarini muqobil energiyadan samarali foydalanish yo'llari	303
Xolbekova Feruzaxon Rasulovna, Jalolova Aziza Jalol qizi	
Research on the effects of interest rate, inflation rate and gross domestic product (GDP) on the level of foreign direct investment (FDI) inflows (evidence from Uzbekistan).....	307
Azimov Shakhzod	
Organik mahsulotlar eksportini rag'batlantirishda maqsadli bozorlarga yo'naltirilgan marketing strategiyalari.....	314
Xidirov Shohrux Bobir o'g'li	
Korxona iqtisodini barqarorligini ta'minlash masalalari.....	319
Abdullayev Maqsud Abdumaxmudovich	
Внедрение инновационных методов управления человеческих ресурсов в строительных компаниях.....	323
Джураева Гузаль Шавкатовна	
Sug'urta zararlarini baholashda sun'iy intellektni qo'llash istiqbollari	328
Shoraximova Zilola Nasirdjonovna	
O'zbekiston Respublikasi mahalliy budjet tizimini moliyalashtirish masalalari	332
Qo'ldoshev Diyor O'rol o'g'li	
Raqamli texnologiyalar asosida raqamli ekotizimlar va ularning biznes-jarayonlarga ta'sirini aniqlashga ilmiy qarashlar tahlili	336
Suvanova Dilnoza Dilmurod qizi	
Innovatsion salohiyatni oshirish asosida qurilish materiallari sanoati korxonalarining boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish	342
Xaydarova E'zoza Shukurullayevna	
Aholi turmush darajasini dinamik kontekstli normallashtirish va moslashuvchan vaznlar usuli orqali baholash	352
Xolto'rayev Islom Ilhomovich, Ollokulova Feruza Mansurovna	
O'zbekiston Respublikasida xufiyona iqtisodiyotini qisqartirish va mamlakat rivojlanishiga uning ta'siri.....	358
Baxtiyorov Sherali Muzaffarovich	
Qayta tiklanuvchi energiya manbalari qurilmalarini aholi tomonidan xarid qilish va kompensatsiya ajratish jarayonlarini raqamlashtirish hamda tizimlar integratsiyasi istiqbollari.....	362
Ochilov Abdujabbor Akramovich	
O'zbekistonda kambag'allikni qisqartirish va aholi farovonligini oshirishda chet el tajribasining afzalliklari.....	369
Raxmatullayeva Shaxnoza Xamidovna, Akbarova Iroda Samatovna	
Qurilishda loyiha boshqaruvi konsepsiyasining mazmuni	375
Pulatov Shaxron Axmedovich	
Loyiha budjeti va uning ijrosini ta'minlash masalalari.....	379
Murodova Mohigul Chori qizi, Xamidov Odil Davurovich	
Qishloq xo'jaligidagi chorvachilik tarmog'ining iqtisodiy faoliyatini o'rta muddatli statistik prognozlarini tuzish (Andijon viloyati misolida).....	390
Iskandarov Davlatbek Xursanbekovich, Urishev Baxtiyor Abdusamatovich, Muydinov Xusniddin Nuriddin o'g'li	
Innovatsion faoliyatning iqtisodiy samaradorligini baholash va rivojlantirish yo'llari.....	397
Qurbonov Tolmasjon Namoz o'g'li, Shodiyev Fazliddin Qalandar o'g'li, Holmirzayeva Gulruh Akbarovna	
Fond bozorida kompaniyaning investitsion jozibadorligini baholash uslubiyoti	403
Yulduz Usmanova	
Jahon bozoriga kirishda elektron bozorlarning ahamiyati	411
Hamroyeva Umida	

Comparative statistical analysis of foreign trade indicators of the Republic of Uzbekistan	415
Abdujalilova Bibisora Bakhodir kizi	
Yaxshi korporativ boshqaruv orqali aksiyadorlik jamiyatlarining kapital qiymatini oshirish: metodologik yondashuv.....	423
Urinov Bobur Nasilloevich	
JAS – barqaror qishloq xo'jaligini rivojlantirishning yapon modeli vositasi	423
Baynazarov Elmurod Erkinovich	
Xususiy banklarning depozit operatsiyalarini mustahkamlash yo'llari	435
Olimov Abror Axadjon o'g'li	
The impact of digital financial technologies on the financial system.....	439
Yahyoyev Bahriddinxon Bahroil o'g'li, Pardayev Olim Mamayunosovich	
Korxona eksport salohiyatini oshirishning "yashil" marketing mexanizmi	443
To'rayev Shohrux Halimovich	
O'zbekistonda ichki turizmni rivojlantirishda turistik oqim mavsumiyligini boshqarish yo'llari	448
Fayazov Muxiddin Sobirovich	
Sanoat korxonalarida qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish bo'yicha xalqaro tendensiyalar	453
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Ayollar tadbirkorligining tarixi: O'zbekiston va dunyo bo'yicha rivojlanishi.....	459
Burxanova Sabo Tulanovna	
Qimmatli qog'ozlar bozorida investorlar risklarini pasaytirishni takomillashtirish yo'llari.....	466
Xalilov Umid Ishtemirovich	
Korxona moliyaviy ko'rsatkichlari tahliliga fundamental yondashuv.....	470
Dilshodjon O'rinov, Sanobar Ismoilova	
Iqtisodiy o'zgarishlar davrida korxonalar moliyaviy barqarorligining ta'minlanishi omil va mezonlari	475
Xolbekova Dilobarxon Rasuljon qizi	
Cash accounting as a tool of financial discipline and transparency in the public sector.....	481
Marqaboyev Sardorbek Abdusalomovich, Annayev Abdurasul Abdurashidovich	
Пути совершенствования практике финансирования социального предпринимательства.....	486
И.Ж.Исаков	
O'zbekistonda an'anaviy resurslar va qayta ishlanadigan energiya manbalarini rivojlantirish imkoniyatlaridan unumli foydalanish	490
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich, Kaxramanova Sevda Shamsiddin qizi	
Ijtimoiy salohiyat – hududiy iqtisodiyotni rivojlantirishning boshqaruv obyekti sifatida.....	497
Erkayeva Gulbahor Panjiyevna, Zoirov G'olibjon Toshtemir o'g'li	
Xorazm oziq-ovqat bozorida mahsulotlarning raqobatbardoshligini oshirishda marketing faoliyatlarini baholash usullari	503
Abdikarimova Zilola Baxramovna	
Переход к зелёной энергетике узбекистана как возможность достижения устойчивого экономического роста.....	508
Бай Жин Хуан (Bai Jin xuan)	
Изучение условий финансирования проектов международными банками развития	513
Жалилова Барнохон Суръатжонова	
O'zbekiston respublikasi budjet jarayonida budjetlarning ochiqligi va jamoatchilik ishtirokini oshirish.....	517
Shodmonqulov Temurbek Ulug'bek o'g'li	
Chiqib ketayotgan aktivlarni hisobga olish va baholash masalalari	522
Kuziyeva Dinora Bahodirovna	
Asosiy kapitalga investitsiyalarning iqtisodiy o'sishga ta'siri.....	528
Qo'shbaqov Aybek Shovqiyevich	
Changes in employee benefits and human resource management in accounting system of the Republic of Uzbekistan	535
Ravshanbekov Lazizbek Tolibjon o'g'li, Toshpulatova Munisabonu	

Iqtisodiyot tarmoqlarida suv iste'molini boshqaruvining raqamlashtirish tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish istiqbollari.....	541
Karimov Anvarjon Muqumjonovich	
Теоретические аспекты налогообложения доходов физических лиц на основе всеобщего декларирования	547
Усманова Мухлиса Сагдуллаевна	
Bank tizimini raqamlashtirish va uning bank barqarorligiga ta'siri.....	555
Sayfullayev Jamshidjon Xabibjanovich	
Kambag'allikni qisqartirish va aholi bandligini ta'minlashda tadbirkorlik faoliyatining o'rni	560
Saparov Ismat Chorshanbiyevich	
Innovatsion korxonalarda xarajatlar hisobining zamonaviy usullari	565
Turayev Og'abek Kaxramonovich, Ochilov Shavkat Toshmamatovich	
Дополнительные услуги в индустрии гостеприимства как эффективный инструмент продвижения бренда предприятия	570
А.И. Лесников, Д.В. Мамаева	
Преимущества и вызовы перехода на зелёную экономику	580
Умарова Гузал Гайратовна, Лапасова Камола Фарход кизи	
Yashil iqtisodiyot sharoitida hududlarda ishlab chiqarish korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish	586
Ibrogimov Sherzodbek Xalimjon o'g'li, Djurayeva Maxliyoxon Xayrullayevna	
Yashil iqtisodiy o'sishni ta'minlashda bevosita soliqlar rolini oshirish masalalari	591
Abdullayev Dilmurod Aliyar o'g'li	
The main directions for improving innovative activities in agriculture	598
Aytmuratova Miyrigul Zhalgasovna	
Klaster tizimi orqali O'zbekistonda qishloq xo'jaligining iqtisodiy o'sishi	605
Xaydarov Sardor Komil o'g'li	
Inklyuziv ta'lim: adolatli va teng jamiyat sari	610
Muxamedjanova Dilshodxon Muzaffarovna	
Yashil iqtisodiyot: muammo va yechimlar	615
Boymatov Xoliyor Qurbonovich	
Issues of using foreign loans in the development of the transport system in the Republic of Uzbekistan	621
Alimov Ilhomjon Ikromovich	
Проблемы и резервы развития пищевой промышленности в экспортном направлении.....	628
Ўролова Севара Бехзод кизи	
Оценка степени риска инновационной деятельности	634
Алиева Эльнара Аметовна	
Yashil innovatsiyalar, ularning turlari va omillari.....	638
Maxkamova Sayyora Shokirovna	
Qishloq xo'jaligida transport tizimidan samarali foydalanishning nazariy asoslari.....	641
Turdiyeva Irodaxon Ismoil qizi	
Soliq ma'murchiligida nazorat funksiyasi va unda kameral soliq tekshiruvi hamda takomillashtirish yo'llari.....	648
Hujamuradov Abrorbek Ro'zimurat o'g'li	
Sanoat korxonalarida xarajatlarni mahsulot tannarxiga taqsimlash metodologiyasini takomillashtirish istiqbollari	653
Safarov Javohir Ismoilovich	
Moliyaviy hisobotlarni shakllantirishda milliy standartlarni xalqaro standartlarga uyg'unlashtirish masalalari	659
G'aniyev Zafar Usanovich	
Ta'lim kreditini moliyalashtirish jamg'armasi faoliyati.....	666
Adilov Zuxriddin Marip o'g'li	
Tibbiyot muassasalarining moliyaviy ta'minoti va resurslardan foydalanish mexanizmlariga ta'sir qiluvchi omillar	670
Elmurodov G'ayratjon Abdumurodovich	
Tourism finance for sustainability: investing in green futures	674
Tashpulatov Sadriddin Sayfulloevich	

Ta'lim jarayonlarini boshqarishda mobil texnologiyalar	681
Esonova Mohiraxon Sodiqjon qizi, Ovxunov Iqboljon Abdunabiyevich, Sherzodbek Nabiyev Nurmuhammad o'g'li	
Banklarda risklarni nazorat qilishning amaliyoti	686
Jumanazarov Muzaffar Jumanazar o'g'li	
Налоговые реформы в Узбекистане: вызовы, достижения и перспективы	692
Садиков Искандар Гайратович, Буранова Лола Вахобовна	
Turizm xizmatlari samaradorligini baholash usullari va vositalari tahlili	704
Jiyanov Uktam Panjiyevich	
Korxona va tashkilotlarda xodimlarni boshqarish strategiyasi	712
Raxmonova Feruza Musakulovna	
Maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorlarini menejerlik faoliyatiga tayyorlashning ahamiyati	716
Dusmaxamedov Abduljalil Abdusabirovich	
Davlat korxonasini xo'jalik jamiyatiga o'zgartirishning foydali jihatlari	720
Z.D. Sanjarov	
The role and main types of agricultural tourism in Uzbekistan	724
M.Xolmuratova, G.N.Tojiyeva	
Цифровые технологии как драйвер повышения эффективности банковского маркетинга	727
Кахрамонов Хуршиджон Шухрат угли, Маннабова Хулкар Фарход кизи	
Потребительская стоимость товаров в условиях экономики Узбекистана	735
Мусаева Шоира Азимовна	
Valyuta risklarini boshqarishda metching siyosatining ahamiyatini oshirish	739
Yahuyayev Ziyodilla Lutfullayevich	
Yangi o'zbekiston iqtisodiyotida xususiy tadbirkorlikning roli va ahamiyati	744
Azimova Shoxista Salohiddinovna	
Improving the methodology for assessing the financial stability of banks	750
Sharipova N.H.	
Инструменты стратегического планирования и прогнозирования в управлении ООО "МТЕ TECHNIK": оценка и повышение финансовой стабильности	757
Нишоновна Муниса Одилжон кизи	
Актуальные вопросы налоговой политики	763
Бердыева Угулой Абдурахмоновна	
Ilm-fanni moliyalashtirish va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi	768
Ramazonov Javohir Bekzod o'g'li	
Jizzax viloyatida ekologik, rekreatsiya turizmlarini rivojlantirishning iqtisodiy samaradorligini baholash va uni prognozlashtirish	773
G'apparov Azim Qayumovich	
Qashqadaryo viloyatida ekologik va yashil texnologiyalarga kiritilayotgan investitsiyalar	781
Meylikov Fazliddin Abduhalim o'g'li, Buriyev Shaxbos Baxtiyorovich	
Biznes subyektlari auditida soddalashtirilgan moliyaviy hisobot tayyorlash usulini qo'llash xususiyatlari	786
Tajekeev Ziyatdin Kobeysinovich	
Biznes jarayonlarni modellashtirishning nazariy asoslari	791
Mullajonova (Matchanova) Shaxsanam Taxiroyva	
Raqamli xizmatlar bozori: elektron tijorat orqali xizmat ko'rsatishning yangi bosqichlari	796
Maxammadaliyeva Muslimaxon Sherali Qizi	
"Yashil iqtisodiyot"ga o'tish zaruriyati va uni barqarorlashtirishning ahamiyati	800
Musurmankulova Gulchehra Isabekovna	
Ekologik turizm nuqtai nazaridan turizm marketingining usullari va asosiy vositalarining xususiyatlari	806
Yokubjonova Xulkarbonu Yokubovna	
O'zbekiston iqtisodiyotida turizmning o'rni va rivojlanish istiqbollari	815
Qosimova Fazilat, Kalandarov Ravshan	
Korporativ strategiyani ishlab chiqish bosqichlarining tahlili	819
Xidirova Marg'uba Rustamovna, Abduvasiyeva Marjona Anvarovna	

Mamlakatimiz turizmini rivojlantirishda investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha o'tkazilayotgan islohotlarning o'rni.....	823
Ayubov Ilyos Ilxomovich, Nuridinov Bexruz Akbar o'g'li	
Hududlarda tadbirkorlarning islomiy investitsiyalardan foydalanish niyatlariga undovchi omillarning empirik tadqiqoti.....	829
Irgasheva Gulbahor	
Davlat vositalari yordamida innovatsion faoliyatni moliyaviy rag'batlantirish yo'nalishlari	836
Baxriddinov Nodirbek Zamirdinovich	
Важность качества управления на предприятиях общественного питания.....	842
Абдуллаева Зульфия Иззатовна, Махмудов Суннатжон Абдужаббор Угли	
O'zbekistonda "yashil" moliyalashtirishni rivojlantirish yo'nalishlari	848
Shaislamova Nargiza Qabilovna	
Mahalliy budjetning qo'shimcha daromadlarini shakillantirish yo'nalishlari.....	856
Yuldashev Javohirbek Ikromjon o'g'li	
Davlat moliyaviy nazoratida axborot texnologiyalaridan foydalanishni kengaytirish masalalari	860
Ro'zimatova Nigora Abdullaevna	
Принципы «справедливой стоимости» в мсфо: достоинства и проблемы применения в банках узбекистана	869
Айтмуродова Рушана Бахтиеровна	
Yashil iqtisodiyot loyihalarini moliyalashtirishning nazariy jihatlari	876
Allaberganova Asalxon Kadirovna	
Davlat moliyaviy nazoratini tashkil etish hamda amalga oshirish tartibini takomillashtirish	880
Xasanov Ruslan Raxmatovich	
Yirik soliq to'lovchilar va ularning investitsiyaviy faolligini investitsiyaviy chegirmalar orqali rag'batlantirish	883
Tohirov Shuhrat Niyoz o'g'li	
MHXS bo'yicha moliyaviy hisobot tayyorlashda foydalaniladigan tuzatuvchi buxgalteriya yozuvlar.....	888
Sheraliyev Xayrulla Karimovich	
Qurilish korxonalarida investitsiyalarni boshqarishning xorijiy tajribalari va ularni mamlakatimizda foydalanish yo'llari	894
Karimov Inomjon Ortikbaevich	
Davlat xaridini tashkil etishning ijtimoiy-iqtisodiy amaliyati va uni iqtisodiyotga ta'siri.....	900
Burxanov G'ofur Baxodirovich	
Влияние технологических инноваций на международные финансовые рынки, а также на финансовый рынок нашего государства.....	904
Бабаназарова Гульзар Зиуатдиновна	
Strategic development of global companies in modern conditions.....	909
Nasimov Bakhtiyor Vasiyevich	
Hududlarda sog'liqni saqlash tizimi asosiy ko'rsatkichlarini noaniq modellashtirish yordamida kompleks baholash.....	914
Ismoilova Difuza Ibodullayevna	
Tijorat banklari faoliyatini transformatsiyalashuv jarayonlarini takomillashtirish.....	923
Kulboyeva Nargiz Majitovna	
Сущность и причины возникновения проблемных кредитов	929
Улмасой Ахмедова Хусан кизи	
The use of digitalization and technologies in updating credit policy.....	934
Otabek Ma'mirjon ogli Azimov	
Финансовое моделирование сценариев развития предприятия с использованием методов многокритериального принятия решений (МКПР).....	938
Axmedov Akbarali Sultonmurodovich, Yuldosheva Gulnoza Abdinabievna	
Yuqori samarali energiya tejash texnologiyalari va katalizga asoslangan konversiya jarayonlari.....	945
Yusupov Ulug'bek Mamayusupovich	
Kambag'allikni kamaytirish maqsadida aholining ijtimoiy himoyalash mexanizmini takomillashtirish	951
Kasimova Gulyar Axmatovna	

Tijorat banklarida foiz riski muammosi	957
Turdiyev Abdulhakim Kulbazarovich	
Milliy mahsulotlarni tashqi bozorlarga olib chiqishdagi to'siqlarni bartaraf qilish choralari.....	964
Abdivaliyev Shahzodbek Xayrullayevich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni moliyalashtirish usullari.....	970
Kaxorova Zamira Safaraliyevna	
O'zbekistonda mehmonxonalarda ovqatlantirish xizmatlarini takomillashtirish konsepsiyasi: strategik yondashuv.....	974
Yaxshiyev Xusniddin Tolibovich	
O'zbekiston sanoatida "yashil texnologiyalar" dan foydalanish va barqaror rivojlanish.....	979
Ubaydullaeva Gulchehra Erkabaevna	
Sanoat korxonalarida resurslarini rejalashtirish (ERP) tizimlarini joriy etishning orqali iqtisodiy samaradorlikni ta'minlash yo'llari	985
Azizov Abdulla Abdisalamovich	
Yashil texnologiyalar asosida sanoatni modernizatsiya qilish	990
Muftaydinov Mansur Kiyomidinovich	
Ta'lim va ilm-fan rivoji – taraqqiyot garovi	995
Jamalova Gulnora Gulomovna	
Yashil iqtisodiyot sharoitida turizm sektorida barqaror bandlikni ta'minlash masalalari.....	1000
To'rabekov Sohijon Sherboy o'g'li	
Yashil energitikasi integratsiya qilish va energiya samaradorligini oshirishning zamonaviy usuli (aqlli tarmoqlar-smart grids)	1007
Karimova Salima Elamonovna	
Yashil iqtisodiyot sharoitida soliqlarni raqamlashtirishni takomillashtirish	1012
Jo'rayev Botir Abdiyevich	
Yashil iqtisodiyotda tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish samaradorligi (TEM ko'rsatkichlar izohi)	1018
Sharifova Nargiza Djurayevna	
Экономическое образование молодёжи основа будущего страны.....	1023
Айматова Фарида, Айтиниязова Наргиза	
Biznes turizmining bugungi kundagi rivojlanish tendensiyasi.....	1028
Yangiyeva Sabrina Ixtiyorovna, Daniyarova Feruza Bahriddinovna	
Особенности кредитования сельскохозяйственных организаций и этапы его развития.....	1032
Ж.Я.Нуриллаев	
Xorijiy tajriba asosida O'zbekiston yashil iqtisodiyotini takomillashtirish yo'llari.....	1039
Xikmatova Husnora Fatxulla qizi	
Yashil iqtisodiyot sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda davlatning roli	1045
Umarov Muzaffar Yusupbayevich, Otamurodov Rasulbek Batirovich, Xaitbayev Jasurbek Otaxanovich, Atadjanov Kadambay Sapayevich	
Mintaqada raqamli transformatsiya rivojlanishida moliyaviy texnologiyalarning ahamiyati.....	1052
Rustamov Jasurbek Ravshanbek o'g'li	
Tijorat banklaridan olingan kreditni qaytarishda foiz stavkalari ta'sirining tahlili.....	1058
Xanmuratov Roushenbek Xalmuxammetovich, Vaxabov.A.V	
Tabiiy va sun'iy tolalarning ekologik ta'siri va yashil ishlab chiqarish texnologiyalariga o'tish bosqichlari.....	1066
Raximov Furqat Jalalovich	
Maishiy kimyo tovarlari B2B taqsimotida chakana savdo tarmoqlari bilan marketing asosidagi strategik hamkorlik	1071
Ro'ziyeva Farzona Komiljon qizi	
Мировой финансовый кризис и его влияния на состояние экономики Узбекистана	1076
Раупова Мхлисахон Ибрахимжон кизи	
Uzoq muddatli aktivlar hisobini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish.....	1087
Hakimov Faxritdin Abdusattorovich	
O'zbekistonda tadbirkorlikni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari	1093
Djo'rayeva Lola Abdugabbarovna	

Yo'l qurilish tashkilotlarida yo'l qurilish ko'lamini oshirib, samarali resurslar taqsimotini ishlab chiqish.....	1099
Raximov Dilshodjon Turdiali o'g'li	
Ilg'or xorij tajribalaridan O'zbekiston amaliyotida foydalanish imkoniyatlari	1104
Karimova Komila Daniyarovna	
Ichki audit samaradorligini tahlil qilish metodologiyasi.....	1111
I.G'.Isroilov	
Выведение практического сотрудничества на качественно новый уровень государств центрально-азиатского региона в укреплении концепции «зеленой экономики» в эпоху глобализации.....	1117
Парпиева Наргиза Тахировна	
Kimyo sanoati korxonalarida lean production konsepsiyasidan foydalanish istiqbollari	1122
Gulbayeva Feruza Islomovna	
Qimmatli qog'ozlar bozorida auditorlik xizmatlarining ahamiyati.....	1127
Maxmudov Saidjamol Kadirjanovich	
Tijorat banklari resurs bazasini mustahkamlash yo'llari	1131
Allaberganov Sirojali Saxatovich	
Теоретические основы формирования понятия «финансовая стабильность» Часть II	1143
Алиева Сусанна Сейрановна	
O'zbekiston moliya tizimini raqamlashtirishning rivojlanish tendensiyalari.....	1148
Tashmatova Rano Gaibovna, Qodirov Nurhayot Normuhammad o'g'li	
Theoretical basis of the use of modern information technologies in accounting	1154
Annayev Abdurasul Abdurashidovich, Tojiboyev Jasurbek Shavkat o'g'li, Rustamov Suxrob Asror o'g'li	
Moliyaviy bozorlar chayqalmoqda: investorlar uchun yangi signalmi?	1158
Xushvaqov Islombek Muxammadi o'g'li, Yaxshiboyev Jahongir Abdualimovich	
Yashil moliyalashtirish va esg samaradorligining iqtisodiyot barqarorligidagi o'rni.....	1166
Yusupov Sherzodbek Baxtiyor o'g'li, Atadjanov Kadambay Sapayevich, Madraimov Xabibulla Madaminovich	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarni kamaytirish bo'yicha tizimlarni takomillashtirish yo'llari	1170
Bekmurodova Mahbuba Mahmudovna	
Maqola: Globalizatsiyada inson resurslarini boshqarishda raqamli transformatsiyaning rejasini tuzish	1177
Salimjonova Gulhayo Asliddin qizi, Ovxunov Iqboljon Abdunabiyevich, Nabiye Sherzodbek Nurmuhammad o'g'li	
Turizm sanoatida Internet-marketing vositalari va ulardan samarali foydalanish	1182
Babaev Jo'rabek	
Ishlab chiqarishni boshqarishda mahsulot tannarxini kalkulyatsiya qilishning ahamiyati	1190
Asqarova Lobarxon Usmanjanovna	
O'zbekistonda ichki turizm faoliyatini rivojlantirishda transport infratuzilmasini boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy jihatlarini	1194
Turopov Maqsudjon	
Kichik biznes faoliyatini rivojlantirishda soliq siyosatini takomillashtirishning ahamiyati	1199
Abdurahmonov Abdumalik Abdug'ani o'g'li	
Madaniy-tomosha xizmatlarining tahlili va uni rivojlantirish yo'llari	1204
Annayev Abdurasul Abdurashidovich	
Цифровизация экономики и генезис стран мирового хозяйства	1211
Камилова Наргиза Абдукажоровна	
"Oila va xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi" faoliyati	1216
Xushmurodov Baxtiyor Turg'un o'g'li	
Soliq stavkalarini tabaqalashtirish asosida soliq to'lovchilar iqtisodiy faoliyatini tartibga solish mexanizmlari.....	1220
Abduraimova Nigora Abdugapparovna	
O'zbekistonda yashil iqtisodiyotga o'tish va barqaror rivojlanishga ta'sir etuvchi omillar	1223
Xamdamov Shoh-Jahon Rahmat o'g'li	
Mintaqaning eksport salohiyati tahlili asosida istiqbolli y'nalishlarni aniqlash (Xorazm viloyati misolida).....	1229
Ibadullayev Ergash Bakturdiyevich	

Uy-joy kommunal xo'jaligini mintaqada innovatsion rivojlantirishni boshqaruvi	1235
Adilova Yulduz Shavkatovna	
Bank tizimi likvidligini ta'minlash vositalari va usullarini takomillashtirish	1239
Poyonov Bobir Bekmurod o'g'li	
Milliy brendlarni shakllantirish orqali tashqi bozorlarda raqobatbardoshlikni oshirish	1245
Muratbaeva Eleonora Muxamedjan qizi	
Charm mahsulotlaridan tayyorlangan bolalar transformatsion sumka ishlab chiqarish iqtisodiy samaradorligi	1250
Ismailov Nurulla Tuychibayevich	
O'zbekistonda qurilish materiallari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyati: iqtisodiy tahlil va islohotlar zarurati	1256
Raximov Ilyos Ikramovich	
Yoqilg'i-energetika kompleksida innovatsion salohiyatni oshirish strategiyasi.....	1262
Nabiyeva Saidaxon Abduvaxabovna	
Banklarda moliyaviy xavfsizlik kategoriyasining evolyusiyasi.....	1268
Qobilov Muxammad Ayubxon Yusufjon o'g'li	
Развитие системы бухгалтерского учёта и отчётности на современном этапе	1273
Мамажонов Акрамжон Тургунович, Юсупова Малика Ботиралиевна	
Практика банковского кредитования предпринимательских субъектов сферы услуг в германии	1279
Мукарова Сарвиноз Маликовна, Каримова Азиза Махомадризовна	
Статистический анализ теневой экономики в узбекистане	1283
Кошанов Абдимурат Азат ули, Абдиразакова Асемай Жандулла кизи	
The importance of using digital technologies in business	1288
Makhmudova Munisakhon Abbos qizi	
0,4 kv kuchlanishdan ta'minlanuvchi suv nasoslarini tarmoq faza kuchlanishi yo'qolishidan himoyalash.....	1292
Xalikova Xurshida Abdullayevna, Nurova Malika Abduzairovna, Mustayev Ruslan Aktamovich	
Tijorat banklarida korporativ boshqaruv tizimining samaradorligini oshirish	1297
Dexkonova Saydaxon Nurmuxammatovna	
Ijtimoiy-iqtisodiyot va markaziy osiyo mamlakatlari ijtimoiy sohada	1302
Usmanxo'jayeva Surayyo Muxtarovna	
Aksiyalarni ommaviy joylashtirish amaliyotini tashkil etish va o'tkazish bosqichlari	1307
Raimov Farrux Avazjon o'g'li	
Approaches to effective management of tax liabilities through tax auditing	1311
Abdullayev Abror Bozarboevich	
Tijorat banklarida aktivlarni sekyuritizatsiyalash tizimini takomillashtirish.....	1316
Axmedov Akbarali Sultonmurodovich	

TIJORAT BANKLARIDA AKTIVLARNI SEKYURITIZATSIYALASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

Axmedov Akbarali Sultonmurodovich

TDIU, "Bank ishi" kafedrası dotsenti, PhD
a.s.axmedov0505@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada aktivlarni sekyuritizatsiyalash va bank aktivlarini sekyuritizatsiyalash tushunchalarining iqtisodiy mohiyati va mazmuni, shuningdek, O'zbekiston tijorat banklari aktivlarining tarkibiy tuzilishi yoritilgan. Aktivlarni sekyuritizatsiyalash tushunchasining tasnifi, kredit riskini boshqa shaxsga o'tkazishning zamonaviy moliyaviy mexanizmlari va kredit riski darajasini pasaytirish vositalari tahlil qilinadi. Shuningdek, mamlakatimizda aktivlarni sekyuritizatsiyalash amaliyotini joriy etish va rivojlantirish bo'yicha me'yoriy-huquqiy bazani takomillashtirish zarurati asoslab beriladi. Maqolada tijorat banklari aktivlarini sekyuritizatsiyalash shakllari va usullarini ishlab chiqish, global sekyuritizatsiyalashgan aktivlar bozori faoliyati hamda ularning o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilinadi. Rivojlangan mamlakatlarda aktivlarni sekyuritizatsiyalashning zamonaviy derivativ turlari o'rganilib, ularning samaradorligi baholanadi. Ipoteka bilan ta'minlangan aktivlarni sekyuritizatsiyalashning jahon moliyaviy-iqtisodiy inqiroziga ta'siri va bu jarayondagi zaif jihatlar aniqlanadi. Maqolada moliya bozorida, ayniqsa, qimmatli qog'ozlar bozorida institutsional investorlar faoliyati, tijorat banklari aktivlarini sekyuritizatsiyalashni rag'batlantirish mexanizmlari va ushbu jarayon asosida muomalaga chiqariladigan qimmatli qog'ozlarni ichki va tashqi moliya bozorlarida joylashtirish imkoniyatlari tahlil etilgan. Shuningdek, sekyuritizatsiyalash amaliyotining rivojlanib borishi fond bozori vositalari jozibadorligini oshirgan holda moliyalashtirishning zamonaviy manbalaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Bank balansida turgan kredit talablari bilan ta'minlangan qimmatli qog'ozlar emissiyasi orqali resurs jalb etishga qaratilgan operatsiyalar bank aktivlarini sekyuritizatsiyalashning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida ko'riladi. Mamlakatimizda sekyuritizatsiyalash amaliyotining rivojlanishi uchun zarur infratuzilma, bank nazorati va yagona tizimga keltirilgan reyting agentligi faoliyati muhim o'rin tutadi. Shuningdek, O'zbekistonda aktivlarni sekyuritizatsiya qilish amaliyotining istiqbollari, servis xizmatlari agenti vazifasini boshqaruvchi agentlar tomonidan bajarilishi, kredit portfelining minimal miqdori va xorijiy tajriba asosida bu jarayonni takomillashtirish masalalari ochib berilgan. Sekyuritizatsiya doirasida emissiya qilingan qimmatli qog'ozlarning investitsion jozibadorligini oshirish, maxsus moliyaviy instrumentlardan foydalanish orqali bank aktivlarini optimallashtirish va risklarni kamaytirish imkoniyatlari baholangan. Xususan, ushbu operatsiyalar orqali kredit risklarini va kredit mablag'lari qiymatini sezilarli darajada pasaytirish mexanizmlari asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: tijorat banki, bank aktivlari, aktivlarni sekyuritizatsiyalash, sekyuritizatsiya, kredit riski.

Abstract: In the article, the economic essence and meaning of the concepts of asset securitization, securitization of banking assets, the structural structure of assets of commercial banks in Uzbekistan, the classification of the concept of asset securitization, the classification of modern financial mechanisms for transferring credit risk to another person, the means of reducing the level of credit risk, the regulatory framework for the introduction and development of asset securitization in our country, improving the legal framework, developing and improving the forms and methods of securitization of assets of commercial banks, the activities of the world market for securitized assets and their characteristics, the study of modern derivative types of asset securitization in developed countries and determining their effectiveness, the global financial and economic crisis of asset securitization, secured by mortgages, to assess the impact on the emergence and in this process of identifying weaknesses that caused the crisis, the activities of institutional investors in the financial market, in particular the securities market, mechanisms to promote the securitization of assets of commercial banks, the possibility of placing

securities issued for the purpose of securitization of assets in the domestic and foreign financial markets, the development of the practice of securitization of assets from modern sources of financing based on increasing the attractiveness of stock market instruments aspects of use, securitization bank assets in operations to raise resources based on the issuance of securities secured by credit claims on the bank's balance sheet, infrastructure for the development of securitization practice in our country, banking supervision, the role of a rating agency brought into a single system, prospects for the development of asset securitization practice in Uzbekistan, service services The minimum loan amount for a portfolio in which managing agents also act as an agent drug, foreign experience in the securitization of banking assets and the prospects for its use in the economy of our republic, increasing investment the attractiveness of securities issued as part of securitization and determining the possibility of reducing risks by optimizing bank assets based on the use of special financial instruments, aspects of securitization operations, credit risks and a significant decrease in the cost of credit funds, as well as ways to develop the practice of asset securitization are disclosed.

Key words: commercial banking, bank assets, asset securitization, securitization, credit risk.

Аннотация: В статье экономическая сущность и значение понятий секьюритизации активов, секьюритизация банковских активов, структурная структура активов коммерческих банков Узбекистана, классификация понятия секьюритизации активов, классификация современных финансовых механизмов передачи кредита риск другому лицу, средства снижения уровня кредитного риска, нормативная база внедрения и развития секьюритизации активов в нашей стране совершенствование нормативно-правовой базы, разработка и совершенствование форм и методов секьюритизации активов коммерческих банков, деятельность мирового рынка секьюритизированных активов и их характеристики, изучение современных производных видов секьюритизации активов в развитых странах и определение их эффективности, глобальный финансово-экономический кризис секьюритизации активов, обеспеченных ипотекой, для оценки влияния на возникновение и в этом процесс выявления слабых мест, вызвавших кризис, деятельность институциональных инвесторов на финансовом рынке, в частности, рынке ценных бумаг, механизмы содействия секьюритизации активов коммерческих банков, возможности размещения ценных бумаг, выпущенных с целью секьюритизации активов, на внутреннем и внешнем финансовых рынках, развитие практики секьюритизации активов из современных источников финансирования на основе повышения привлекательности инструментов фондового рынка аспекты использования, секьюритизации банковских активов в операциях по привлечению ресурсов на основе выпуска ценных бумаг под залог кредитных требований на баланс банка лист, инфраструктура развития практики секьюритизации в нашей стране, банковский надзор, роль рейтингового агентства, приведенные в единую систему, перспективы развития практики секьюритизации активов в Узбекистане, сервисные услуги Минимальная сумма кредита портфелем, в котором управляющие агенты также выполняют роль агента препарат, зарубежный опыт секьюритизации банковских активов и перспективы его использования в экономике нашей республики, повышение инвестиционной привлекательности ценных бумаг, выпущенных в рамках секьюритизации и определение возможности снижения рисков за счет оптимизации банковских активов на основе использования специальных финансовых инструментов, раскрыты аспекты операций секьюритизации, кредитных рисков и существенного снижения стоимости кредитных средств, а также пути развития практики секьюритизации активов.

Ключевые слова: коммерческий банкинг, активы банков, секьюритизация активов, секьюритизация, кредитный риск.

KIRISH

Yaqin o'tmishda yuz bergan global moliyaviy inqiroz xalqaro moliya bozorlarida sekyuritizatsiyalashgan vositalarga bo'lgan investitsion talab hajmining keskin qisqarishiga sabab bo'ldi. Biroq so'nggi yillarda rivojlangan mamlakatlar iqtisodiyoti va moliya tizimining inqirozli jarayonlar ta'siridan muvaffaqiyatli o'tishi, o'z navbatida, aktivlarni sekyuritizatsiyalashni takomillashtirish doirasida yangi turdagi sekyuritizatsiyalash vositalari emissiyasining yo'lga qo'yilishi mazkur amaliyotni qayta faollashuviga zamin yaratdi.

Xususan, "2018-yilning birinchi yarmida xorijiy mamlakatlar tomonidan sekyuritizatsiyalash doirasida amalga oshirilgan jami birlamchi emissiyalar hajmi 2017-yilning mos davriga nisbatan 11,2 foizga oshgani holda, 1 trln. 50 mlrd. AQSh doll.ni tashkil etdi" [1]. Shu o'rinda alohida ta'kidlash joizki, bugungi kunda sekyuritizatsiyalashgan bitimlarda xalqaro moliya-kredit institutlari tomonidan qo'llanilayotgan innovatsion operatsiya va amallarning mamlakatlar moliya tizimiga to'liq joriy etilmaganligi, mazkur sohani takomillashtirishning xalqaro darajadagi zarurati va dolzarbligini yanada oshirmoqda.

Bugungi kunda xalqaro miqyosda tijorat banklari aktivlarini sekyuritizatsiyalash shakllari va usullarini ishlab chiqish hamda takomillashtirish bo'yicha quyidagi ustuvor yo'nalishlarda ilmiy-tadqiqot ishlari olib borilmoqda: global sekyuritizatsiyalashgan aktivlar bozori faoliyati va ularning o'ziga xos xususiyatlarini tadqiq etish; rivojlangan mamlakatlarda aktivlarni sekyuritizatsiyalashning zamonaviy derivativ turlarini o'rganish va ularning samaradorligini aniqlash; ipoteka bilan ta'minlangan aktivlarni sekyuritizatsiyalashning jahon moliyaviy-iqtisodiy

inqirozini keltirib chiqarishdagi ta'sirini baholash va bu jarayonda inqirozga sabab bo'lgan zaif jihatlarni aniqlash; aktivlarni sekyuritizatsiyalash amaliyotini nafaqat AQSh, Buyuk Britaniya, Fransiya, Gollandiya, Germaniya, Ispaniya, Italiya, Avstriya, Yaponiya va Kanada kabi rivojlangan mamlakatlar doirasida, balki moliya bozorlari endigina rivojlanayotgan mamlakatlar miqyosida ham o'rganish.

O'zbekiston Respublikasida "bank va moliya tizimida islohotlarni jadal davom ettirish, sohaga zamonaviy bozor mexanizmlarini keng joriy etish zarur" [2] ekanligi muhim vazifalardan biri sifatida belgilangan. Hozirda tijorat banklarida aktivlarni sekyuritizatsiyalash amaliyotidan foydalanilmasligi quyidagi muammolar bilan izohlanadi: mamlakatda qimmatli qog'ozlar bozorining rivojlanmaganligi va bu bozorning hozirda moliyaviy resurslarni taqsimlash hamda qayta taqsimlash funksiyasini bajara olmayotganligi; moliya bozorida institutsional investorlar faoliyatining sust yo'lga qo'yilganligi; shuningdek, qimmatli qog'ozlar bozorida ularning umuman ishtirok etmasligi; aktivlarni sekyuritizatsiyalash bo'yicha me'yoriy-huquqiy hujjatlarning deyarli yo'qligi va bu faoliyatni rag'batlantirish mexanizmining ishlab chiqilmaganligi; aktivlarni sekyuritizatsiyalash hisobiga muomalaga chiqarilgan qimmatli qog'ozlarni ichki va tashqi moliya bozorlarida joylashtirish imkoniyatining o'ta pastligi; moliya bozori infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi, xususan investitsion vositachilar institutining shakllanmaganligi.

Keltirilgan bu kabi muammo va kamchiliklar aktivlarni sekyuritizatsiyalashning nazariy-huquqiy asoslarini shakllantirish va amaliy jihatlarni rivojlantirish bo'yicha aniq maqsadga yo'naltirilgan ilmiy tadqiqotlar olib borish zaruratini kun tartibiga qo'yadi. Bu esa tadqiqot ishining dolzarbligini belgilaydi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Tijorat banklari aktivlarini sekyuritizatsiyalash jarayonining konseptual asoslari, uning funksiyalari, shakl va tamoyillari bo'yicha iqtisodchi olimlar va mutaxassislar o'zlarining tadqiqotlarida hamda xalqaro konferensiyalarda fikr va munozaralarini bayon etganlar.

"Aktivlarni sekyuritizatsiyalash" atamasining iqtisodiy tushuncha sifatida shakllanishi 1977–yilda Anna Monroning Wall Street Journal gazetasida chop etilgan "ko'cha mish-mishlari" sarlavhali satrlaridan boshlangan [20].

"Amerika Banki emissiyasi" (Bank of America issue) deb nom olgan bitim "Solomon Brothers" banki bilan amalga oshirilgan. Aynan "Solomon Brothers" bankining ipoteka departamenti direktori Lyuis Ranieri ipoteka kreditlari bo'yicha "talab qilish huquqi garovi" asosida ta'minlangan qimmatli qog'ozlarni emissiya qilish jarayonini o'rganganda, Wall Street Journal nashriga bergan intervyusida "sekyuritizatsiya" tushunchasini kiritishni taklif etgan [5].

P.S. Rouzning fikricha, "sekyuritizatsiya – nolikvid qarzlarni likvidli aktivlarga aylantirish jarayonidir" [28].

Iqtisodchi olim X.P. Ber o'z tadqiqotlarida aktivlarni sekyuritizatsiyalashga quyidagi xususiyatlarni xos deb belgilagan: tabaqalashgan aktivlarning kredit tashkiloti yoki boshqa korxona balansidan chiqarilishi; aktivlarning maxsus tashkil etilgan yuridik shaxsga berilishi orqali yuridik mustaqillikka ega bo'lishi; qimmatli qog'ozlarni chiqarish yo'li bilan xalqaro pul vositalari bozorida uning qayta moliyalashtirilishi amalga oshirilishi [9].

S. Shvars o'z tadqiqotlarida aktivlarni sekyuritizatsiyalashni "sekyuritizatsiya tashkilotchisiga xos bo'lgan xavflarni bartaraf etish maqsadida sekyuritizatsiya tashkilotchisining debitorlik qarzдорligining to'liq yoki bir qismini ajratish yo'li bilan investitsiyalar bozorida kam xarajat evaziga moliyalarni jalb qilish" sifatida ta'riflaydi [3].

Shuningdek, N.V. Aleksandrova esa aktivlarni sekyuritizatsiyalash amaliyotiga nisbatan quyidagi ta'rifni bergan: "sekyuritizatsiyalashning tashabbuskorida mavjud muayyan aktivlarni tashabbuskor balansidan ko'chirish, keyinchalik mazkur aktivlar ta'minotida qimmatli qog'ozlar emissiya qilish va ularni keng investorlar o'rtasida joylashtirish asosida yangi maxsus tashkil etilayotgan tashkilotlarga beriladigan tabaqalashtirilgan moliyaviy aktivlar ko'rinishiga o'tkazish bosqichlaridan iborat moliyalashtirishning innovatsion uslubi" [12].

Yuqorida keltirilgan olimlar ta'riflarini har tomonlama tahlil qilgan holda quyidagi mualliflik ta'rifi shakllantirildi: "Bank aktivlarini sekyuritizatsiyalash – bu bank balansida turgan kredit talablari bilan ta'minlangan qimmatli qog'ozlar emissiyasi negizida resurs jalb etishga qaratilgan operatsiyalardir".

TADQIQOT METODOLOGIYASI

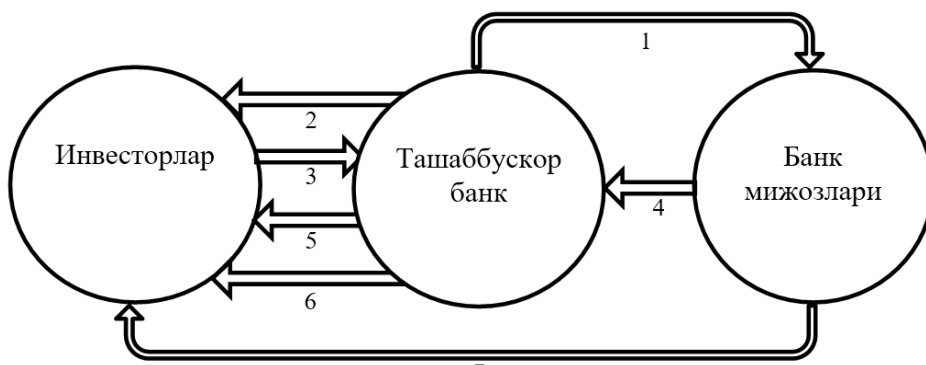
Maqolada tizimli yondashuv, tahlil va sintez, funksional va qiyosiy tahlil, guruhlash, induksiya va deduksiya, prognozlash, mantiqiy xulosalash, statistik ma'lumotlarni taqqoslash kabi usullar qo'llanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Aktivlarni sekyuritizatsiyalash amaliyotining rivojlanib borishi fond bozori vositalari jozibadorligini oshirish orqali moliyalashtirishning zamonaviy manbalaridan foydalanishni taqozo etadi. Bu, o'z navbatida, moliyaviy amaliyotlar bilan bog'liq risklarni boshqarishning samarali mexanizmini shakllantirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Kredit tashkiloti, emitent bankrot bo'lgan vaqtda, aktivlarga nisbatan uning egasining birinchi navbatdagi talablarini kafolatlovchi obligatsiya emissiyasi jarayonini amalga oshiradi (1-rasm).

1-rasm. Bank aktivlarini balansli sekyuritizatsiyalash bitimi Manba: mualliflar tomonidan ishlab chiqildi.

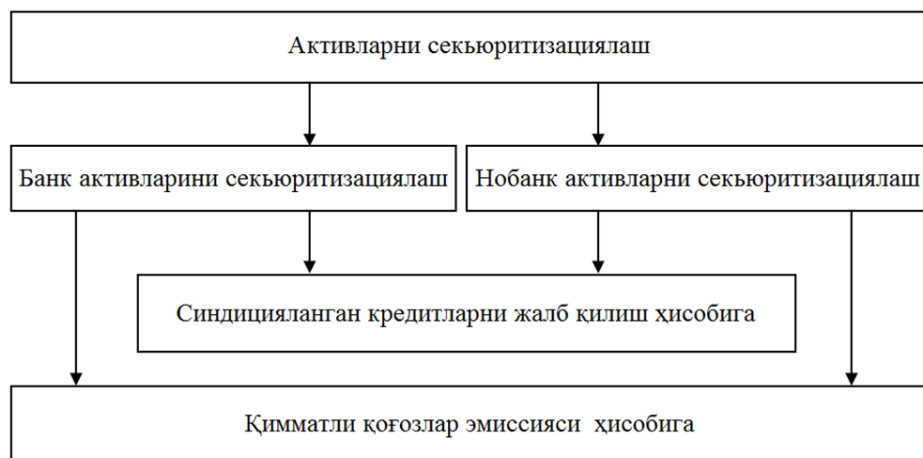
Bu yerda:

1. Qarz oluvchilarga kreditlarni berish. 2. Kreditlar bo'yicha kelgusi tushumlar bilan ta'minlangan qimmatli qog'ozlarni chiqarish va joylashtirish. 3. Investorlar tomonidan qabul qilingan qimmatli qog'ozlar bo'yicha to'lovlarni amalga oshirish. 4. Qarz oluvchi tomonidan kredit bo'yicha hisoblangan foizlar va asosiy qarzning bir qismini to'lash. 5. Kupon daromadlari bo'yicha to'lash va qimmatli qog'ozlarning nominal qiymatini qisman qoplash. 6. Bank bankrot bo'lgan hollarda kreditlar bo'yicha talab huquqini investorlarga berish. 7. Investorning kreditlar bo'yicha talab huquqi asosida qarz mablag'larini olishi.

Shuni ta'kidlash kerakki, faqat yuqorida sanab o'tilgan uchta tavsif mavjud bo'lgan taqdirdagina aktivlarni sekyuritizatsiyalash kabi moliyaviy transaksiyani aniq shakllantirish mumkin. Ushbu tasniflardan birining yo'qligi yoki bitimning yuqorida keltirilgan belgilarga to'liq muvofiq bo'lmashligi "aktivlarni sekyuritizatsiyalash" atamasini qo'llash imkoniyatini bermaydi.

Shuni qayd etish lozimki, mazkur transaksiyani aktivlarni sekyuritizatsiyalash uslubiyotiga kiritish mumkin emas, chunki aktivlar zaklad varaqlarni emissiya qiluvchi ipoteka bankining balansida saqlanmoqda. Risklar taqsimlanmagan, varaqalarni chiqarish bo'yicha ta'minot kredit instituti mol-mulki hisobiga bog'langan. Istiqbolda emissiya qilinayotgan zaklad varaqlariga nafaqat aktivlar bo'yicha to'lovlar oqimlari, balki butun kredit tashkilotining moliyaviy oqimlari orqali xizmat ko'rsatiladi. Keltirilgan sabablarga ko'ra, Amerikada ipoteka obligatsiyalari emissiyasi (*Mortgage-Backed Bonds*) amaliyotini aktivlarni sekyuritizatsiyalash sifatida tasniflash mumkin emas. Bunda shuni alohida ta'kidlash lozimki, bank aktivlarini sekyuritizatsiyalash klassik ma'noda – bu, shubhasiz, qimmatli qog'ozlarni chiqarish yordamida balansda aks ettirilmagan bank aktivlarini kapital bozorlariga yo'naltirish orqali sekyuritizatsiyalashdir.

Tadqiqot predmetini aniq ajratib olish uchun, turli adabiyot manbalarida qo'llanilayotgan aktivlarni sekyuritizatsiyalash tushunchasini tasniflash zarur. Mazkur rasm bank aktivlarini sekyuritizatsiyalashning boshqa mumkin bo'lgan sekyuritizatsiyalashgan operatsiyalarni amalga oshirish variantlari orasidagi farqni yaqqol ko'rsatadi. Shu bilan birga, e'tibor berish lozimki, bu yerda turli xil – ham sintetik, ham an'anaviy bitimlar modellari mavjud bo'lishi mumkin. Nobank aktivlarni sekyuritizatsiyalashni esa nafaqat bank kreditlari, balki fond bozorlaridan moliyalashtirishni jalb qilish orqali ham amalga oshirish mumkin (2-rasm).

2-rasm. Aktivlarni sekyuritizatsiyalash tushunchasi tasnifi Manba: mualliflar tomonidan ishlab chiqildi.

Ta'kidlash joizki, so'nggi yillarda sekyuritizatsiya turli davlatlar iqtisodchilari tomonidan keskin tanqidga uchrab kelmoqda. Bu holat mazkur moliyaviy vositaning ommaviylashishi va nufuziga salbiy ta'sir ko'rsatdi. Inqiroz natijasida investitsiyalar bozori uzoq vaqt davomida "turg'un" holatga tushib qoldi. Bugungi kunda esa aktivlarni sekyuritizatsiyalash tez rivojlanayotgan davlatlar iqtisodiyotida ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Sekyuritizatsiyaning muvaffaqiyatli qo'llanilishi hududiy banklarni milliy va global investitsiyalar bozori bilan birlashtirib, fondlashtirish imkoniyatidan foydalanish sohasida geografik va hududiy tabaqalanishni kamaytiradi.

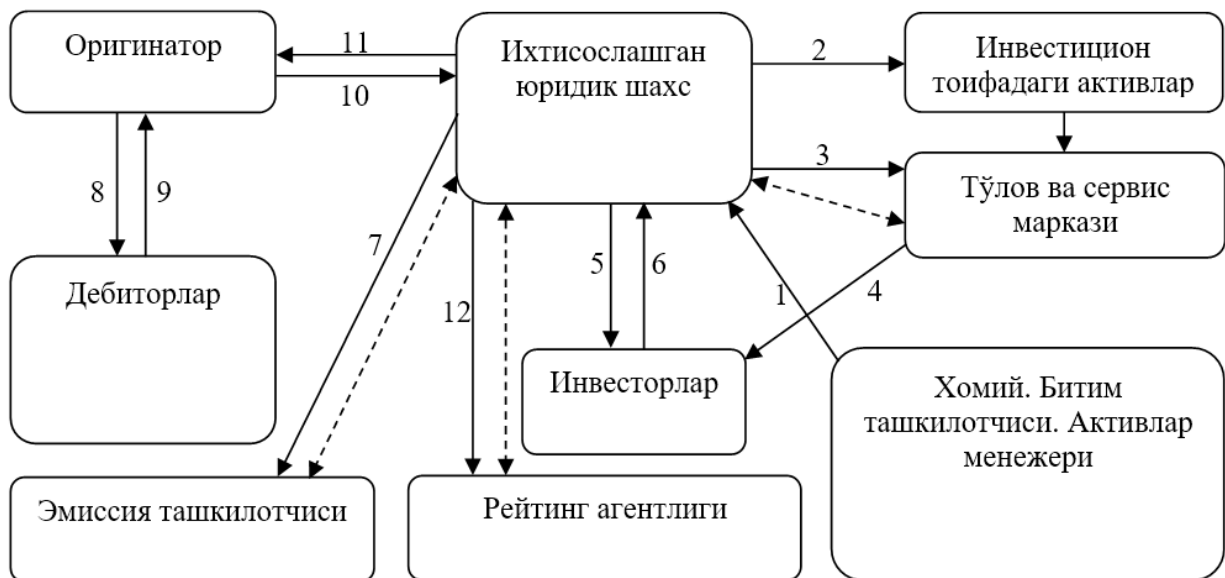
Kredit riski darajasini pasaytirish vositalari ko'rib chiqilganda, innovatsion moliyaviy vositalar – ya'ni aktivlarni sekyuritizatsiyalash va birjadan tashqari bozorda muomalada bo'ladigan hosilaviy derivativlar – alohida tadqiq etilishi lozim. Iqtisodchi olim Syuzan Bies o'z tadqiqotlarida innovatsion moliyaviy munosabatlar rivojlanishini harakatga keltiruvchi kuch sifatida tarkibiy moliyaviy vositalarning yetakchi o'rni haqida ta'kidlaydi [30].

Ushbu o'ziga xos xususiyat tarkibiy moliyaviy vositalar – xususan, aktivlarni sekyuritizatsiyalash va kredit derivativlari – kredit riskini jilovlash vositalari sifatida alohida tarmoqqa ajratilishi zarurligini ko'rsatadi. Tadqiqotda klassik moliyaviy vositalarning strukturaviy tahlili, shuningdek tarkibiy moliyalashtirish jarayonlari chuqur o'rganildi. Keng ma'noda "tarkibiy moliyalashtirish" moliya resurslarini jalb qilish jarayonini anglatadi, bunda emissiya qilinayotgan qarz vositalarining kredit sifati emitentning kredit sifatiga to'g'ridan-to'g'ri bog'liq emasligi aniqlangan. Fikrimizcha, tarkibiy moliyaviy vositalar tarkibiga kredit riskini boshqa shaxsga o'tkazish mexanizmini ham kiritish lozim. Ushbu aniqlik asosida, sekyuritizatsiyalash va kredit derivativlarini aynan ana shunday mexanizmlar turkumiga kiritish mumkin.

Tarkibiy moliyaviy vositalar haqidagi yuqoridagi rasmda keltirilgan ma'lumotlarni ikkita asosiy sabab kesimida tahlil qilish dolzarb hisoblanadi. Birinchi sabab – kredit riskiga ta'sir ko'rsatish xususiyatiga ega, umumiy tipologik asoslarda shakllangan vositalar sifatida sekyuritizatsiyalash va kredit derivativlarining uzviy bog'liqligi bilan bog'liq. Ikkinchi sabab esa "tarkibiy moliyaviy institutlar" va "sekyuritizatsiyalash" tushunchalarini o'zaro farqlash, shuningdek "kredit riskini boshqa shaxsga o'tkazish mexanizmlari" kabi mustaqil tushunchalarga ajratish imkoniyatini beradi.

Hosil bo'ladigan kredit derivativlari va bank aktivlarini sekyuritizatsiyalashning o'zaro o'xshash xususiyatlarini o'rganish asosida, fikrimizcha, kredit riski darajasini jilovlash vositalarining ikkinchi mezon – moliyaviy vositalar turi – alohida ko'rib chiqilishi zarur. Bu esa bank nazorati bo'yicha Bazel qo'mitasi tomonidan taklif etilgan boshqaruv vositalari tipologiyasini chuqurroq tahlil qilish imkonini yaratadi.

Aktivlarni sekyuritizatsiyalash jarayoni tartibini ishlab chiqishda biz bank nazorati bo'yicha Bazel qo'mitasi tamoyillari va Gyunter Fonbaerning tadqiqotlariga tayandik. 3-rasmda sekyuritizatsiyalash jarayonining asosiy ishtirokchilari keltirilgan. Yuzaga keladigan o'zaro munosabatlarning har bir ishtirokchisiga quyida tavsif berib o'tamiz (3-rasm):

←---→ – Комиссион xxxхаражатлар.

3-rasm. Sekyuritizatsiyalash jarayonining tuzilmaviy modeli Manba: mualliflar tomonidan ishlab chiqildi.

Izoh. 1. IYuShni tashkil etish; 2. Fondlashtirish; 3. Aktivlarni ishonchli boshqarish bo'yicha kelishuv; 4. Qarz qimmatli qog'ozlar bo'yicha qarz; 5. Qarz qimmatli qog'ozlar emissiyasi; 6. Qarz qimmatli qog'ozlar emissiyasi

hisobiga fondlashtirish; 7. Emissiyani tashkil etish bo'yicha kelishuv; 8. Aktivlarni shakllantirish; 9. Qarzga xizmat ko'rsatish; 10. Shartnoma bo'yicha mukofot; 11. Kredit derivativni sotish, defolt holatida to'lash; 12. Reyting berish bo'yicha kelishuv.

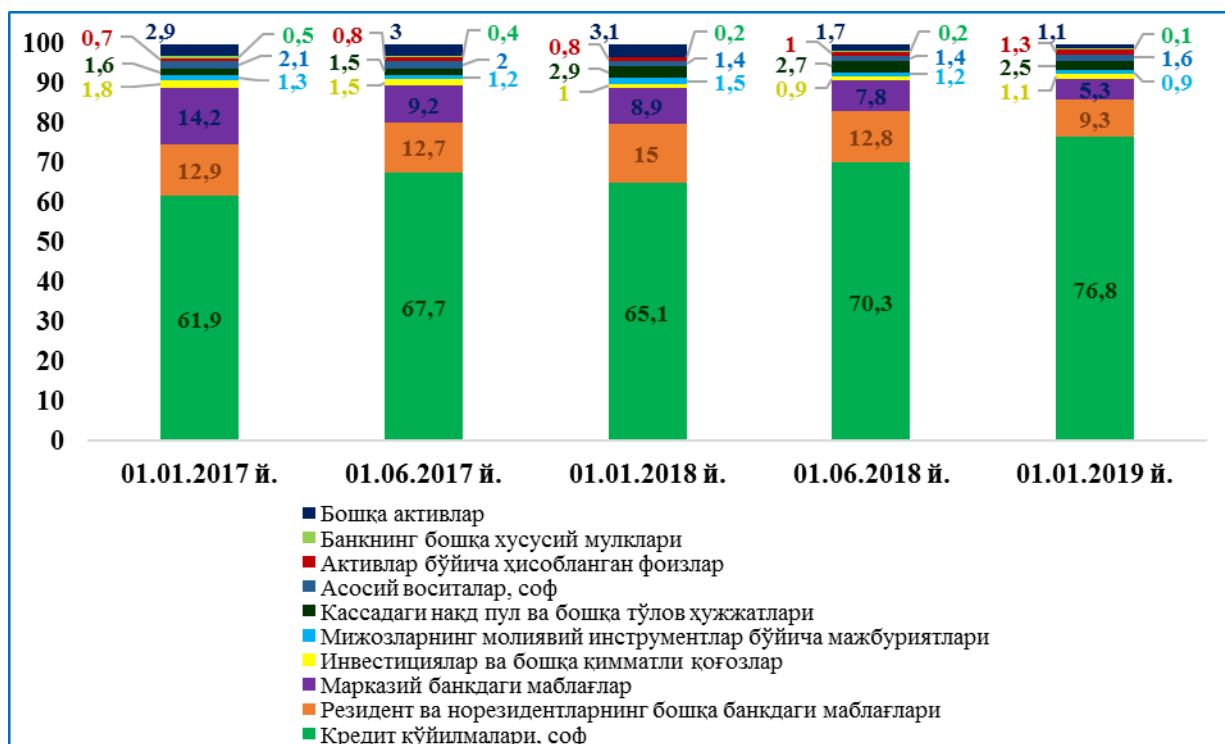
Tashabbuskor (*originator*) – aktivlarni shakllantiruvchi yuridik shaxs sifatida namoyon bo'ladi. Ko'pincha ushbu rol ni moliyaviy aktivlarga ega bo'lgan tijorat banklari bajaradi. Asosan, tijorat banklari ipoteka kreditlarini sekyuritizatsiyalashda tashabbuskor sifatida ishtirok etadi.

Debitorlar (*debtors*) – tashabbuskor bilan munosabatga kirishgan yuridik yoki jismoniy shaxslardir. Aynan ular tufayli tashabbuskor oldida moliyaviy majburiyatlar yuzaga keladi.

Hozirda mamlakatimizda aktivlarni sekyuritizatsiyalashga ruxsat beruvchi yagona hujjat – bu O'zbekiston Respublikasi Davlat mulki qo'mitasi huzuridagi Qimmatli qog'ozlar bozori faoliyatini muvofiqlashtirish va nazorat qilish markazi bosh direktorining 2009-yil 16-iyuldagi 2009-40-son buyrug'i bilan tasdiqlangan "Qimmatli qog'ozlar emissiyasi va emissiyaviy qimmatli qog'ozlar chiqarilishini davlat ro'yxatidan o'tkazish qoidalarini" to'g'risidagi hujjatdir. Unda banklar tomonidan berilgan kreditlar va boshqa aktivlar ta'minotida obligatsiyalar ko'rinishida qarz qimmatli qog'ozlarini chiqarish mumkinligi belgilangan.

Ushbu hujjatga asosan tijorat banklarining aktivlarini sekyuritizatsiyalash imkoniyati mavjud. Biroq, bugungi kunda, bizning fikrimizcha, mamlakatimizda aktivlarni sekyuritizatsiyalashni joriy etish va rivojlantirish uchun ushbu hujjat yetarli emas. Bu esa, me'yoriy-huquqiy bazani takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Bugungi kunda mamlakatimizda tijorat banklarining aktivlari hajmi jadal sur'atlarda oshib bormoqda. Xususan, tijorat banklarining jami aktivlari hajmi 2018-yilning mos davriga nisbatan 28,7 foizga oshgan holda, 2019-yil 1-yanvar holatiga 214,4 trln so'mni tashkil etdi. Shu o'rinda 2018-yilda bank aktivlari tarkibida kreditlarning ulushi sezilarli darajada ortganini ko'rish mumkin (4-rasm).

Manba: mualliflar tomonidan ishlab chiqildi

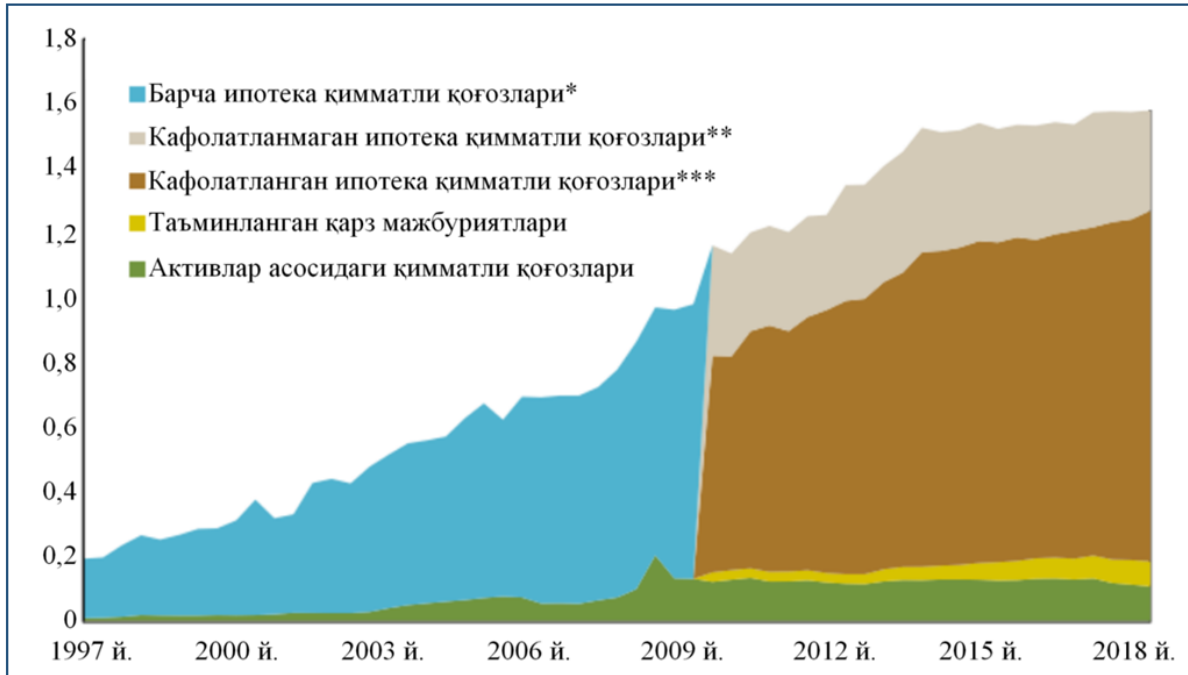
4-rasm. 2017-2018-yillarda O'zbekiston tijorat banklari aktivlarining tarkibiy tuzilishi, foizda.

4-rasm ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, tijorat banklari tomonidan ajratilgan jami kredit qo'yilmalarining O'zbekiston Respublikasi bank tizimi umumiy aktivlari hajmidagi ulushi 2017-yil 1-yanvardagi 61,9 foizdan 2019-yil 1-yanvar holatiga kelib 76,8 foizgacha oshgan. Bu jarayonda, ayniqsa, tijorat banklari tomonidan ajratilgan kreditlar hajmi 2018-yilning ikkinchi yarmida jadal sur'atlarda ortganligiga alohida e'tibor qaratish lozim.

Sekyuritizatsiyani amalga oshirishda tijorat banklari ulushining ortib borayotganiga qaramay, 2018-yilda ipoteka qimmatli qog'ozlarining sekyuritizatsiyadagi ulushi atigi 19,5 foizni tashkil etgan. Sekyuritizatsiya jarayonining asosiy qismi hukumatning bir qator yetakchi agentliklari tomonidan amalga oshirilmoqda. Xususan, ta'minlangan ipoteka qimmatli qog'ozlarini hukumat kafolati ostida emissiya qiluvchi agentlik sifatida Federal Milliy Ipoteka Assotsiatsiyasini keltirish mumkin. Shuningdek, sekyuritizatsiyalashning 12,5 foizini aktivlar bilan

ta'minlangan qimmatli qog'ozlar (ABS) tashkil etadi, ular o'z ichiga ta'minlangan qarz majburiyatlari (CDO)ni ham oladi. Bundan tashqari, 8,9 foizlik ulush tijorat ipotekalari bilan ta'minlangan qimmatli qog'ozlar (CMBS) hamda turar-joy ipotekalari bilan ta'minlangan qimmatli qog'ozlar (RMBS) hissasiga to'g'ri keladi. Hukumat agentliklari ishtirokisiz amalga oshirilgan sekyuritizatsiya turlari esa jami 10,9 foiz ulushga ega (5-rasm).

Manba: mualliflar tomonidan ishlab chiqildi

* – (** + ***).

** – «Fannie Mae», «Freddie Mac» va «Federal Home Loan Bank»ning kafolatiga ega bo'lmagan, ипотека kreditlari ta'minotiga asoslangan xususiy qimmatli qog'ozlar.

*** – Hukumat kafolati asosida «Fannie Mae», «Freddie Mac» va «Federal Home Loan Bank» tomonidan emissiya qilingan obligatsiya va veksellar.

5-rasm. AQShda sekyuritizatsiyalash doirasida qilingan ikkilamchi emissiya hajmi, qimmatli qog'ozlar turi (trln. AQSh doll.)

5-rasm ma'lumotlaridan ko'rinadiki, 2009-yilgacha bo'lgan davrda sekyuritizatsiyalash amaliyoti uchun barcha turdagi ипотека qimmatli qog'ozlari emissiyasidan foydalanilgan bo'lsa, aynan 2009-yildan boshlab AQSh hukumati «Fannie Mae», «Freddie Mac» va «Federal Home Loan Bank» tomonidan emissiya qilingan obligatsiya va veksellar hukumat kafolati ostida ekanligini e'lon qilgan. Shuningdek, 2009-yilga kelib hukumat kafolati ostidagi «Ta'minlangan qarz majburiyatlari» hajmi ham keskin oshgan.

Xorijiy mamlakatlar tajribasi bugungi kunda sekyuritizatsiyalash amaliyotini rag'batlantirish muhim va zarur ekanligini ko'rsatmoqda. Mazkur chora-tadbirlar sekyuritizatsiya doirasida emissiya qilingan qimmatli qog'ozlarning umumiy investitsion jozibadorligini shakllantiradi va dastlabki bosqichda katalizator vazifasini bajaradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tijorat banklari aktivlarini sekyuritizatsiyalash amaliyotini rivojlantirish bo'yicha quyidagi xulosa va takliflar shakllantirildi:

Aktivlar sekyuritizatsiyasi jarayonida ishtirokchilar o'rtasida yuzaga keladigan munosabatlarni tashkil etishda: originator va maxsus xo'jalik yurituvchi tashkilot (MXT) o'rtasidagi munosabatlarda sekyuritizatsiya uchun mo'ljallangan aktivlarni originator balansidan ajratish va MXTga sotish, originator va MXT o'rtasida originatorning servis xizmatlari agenti sifatida faoliyat yuritishi bo'yicha «topshiriq shartnomasi»ni tuzish; servis xizmatlari agenti vazifasini boshqaruvchi agentlar ham bajarishi maqsadga muvofiq.

O'zbekistonda qimmatli qog'ozlar bozorining rivojlanmaganligi, shuningdek, bu bozorning moliyaviy resurslarni taqsimlash va qayta taqsimlash funksiyalarini bajara olmayotganligi sababli tijorat banklarida sekyuritizatsiyalash amaliyoti hanuz yo'lga qo'yilmagan. Mazkur amaliyotni tijorat banklari faoliyatiga joriy

etish quyidagi ustuvor vazifalarning bajarilishiga bevosita bog'liq: – moliya bozorida, xususan, qimmatli qog'ozlar bozorida institutsional investorlar faoliyatini yanada jadallashtirish lozim; – tijorat banklari aktivlarini sekyuritizatsiyalashning me'yoriy-huquqiy ta'minotini shakllantirish va mazkur faoliyatni rag'batlantirish mexanizmini ishlab chiqish zarur; – aktivlarni sekyuritizatsiyalash hisobiga muomalaga chiqariladigan qimmatli qog'ozlarni ichki va tashqi moliya bozorlarida joylashtirish imkoniyatlarini o'rganib chiqish va uni yo'lga qo'yish lozim; – investitsion vositachilar institutini shakllantirish orqali moliya bozori infratuzilmasini yanada rivojlantirish zarur.

Yevropa qimmatli qog'ozlar bozori AQSh qimmatli qog'ozlar bozoridan aktivlar xilma-xilligi va davlat sektorining to'g'ridan-to'g'ri ishtirokiga ko'ra farq qiladi. Yevropa mamlakatlarida sekyuritizatsiyalashning yo'lga qo'yilishiga asosiy sabablardan biri – mazkur mexanizm qat'iy cheklovlar va raqobat sharoitida ham tijorat banklariga o'z mablag'larini optimal boshqarish imkoniyatini berishidir.

Mamlakatimizda sekyuritizatsiyalash amaliyoti rivojlanishining eng muhim omili – infratuzilma bo'lib, uning elementlari sifatida mamlakat qonunchiligiga muvofiq bo'lgan sekyuritizatsiyalash bitimlarining ta'minoti, bank nazorati, yagona tizimga keltirilgan reyting agentligi, shaxsiy investitsion bazaning mavjudligi lozim. Bundan tashqari, kredit portfelining minimal miqdori, jahon moliya maydonlarida mashhur emasligi, hattoki yirik bo'lmagan kredit tashkilotlari tomonidan mazkur texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari uchun kredit reytingiga ega bo'lmisligi kabi salbiy omillar sharoitida bank ssudalarini sekyuritizatsiyalashni amalga oshirish uchun asosli yondashuv talab etiladi.

Xulosa qilib aytganda, sekyuritizatsiyalash – bank faoliyatining samaradorligini oshirish va maxsus moliyaviy instrumentlardan foydalanish asosida bank aktivlarini optimallashtirish orqali risklarni pasaytirish imkoniyatini beruvchi jarayon sifatida izohlanadi. Sekyuritizatsiyalash operatsiyalari nafaqat kredit risklarini boshqaruvchi banklar uchun, balki kredit mablag'lari qiymatini pasaytirishdan manfaatdor bo'lgan mijozlar uchun ham yangi imkoniyatlar yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. James M., Schopfloch T.. Global Securitization On Pace For \$1 Trillion In 2018. «Standard and Poor's Global Ratings» / GLOBAL STRUCTURED FINANCE RESEARCH. July 24, 2018.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 2018 йил 28 декабрь. – www.uza.uz
3. Schwarez L. The Aichemy of Asset Securitization: Standford Journal of Lo, Business & Finance (2004). P.136.;
4. Peris H., Hartwood E. 2011 capital access index securitization in financing economic activities/Sangeetha Malaiyandi, Donald McCarthy, Triphon Phumiwasana and Glenn Yago. –New York: Milken Institute, 2011. –P. 65.;
5. James Gill. Why Does Securitization Exist? – scientific article (on-line journal). p. 4.;
6. Andreas (Andy) Jobst. What is structured finance? / Andreas Jobst // BIS Review. – 2011.- №20.-P.17.;
7. James R. Barth. Tong Li, Sangeetha Malaiyandi, Donald McCarthy: 2013 capital access index securitization in financing economic activities;
8. Khrapchenko Lyudmilla (Alfa-Bank), Jimm Patti (Brown, Rowe&Maw LLP) "Alfa-Bank's DRP Securitization";
9. Бэр Х.П. Секьюритизация активов: секьюритизация финансовых активов – инновационная техника финансирования банков / Пер. с нем. Ю.А.Алексеева., О.М.Иванова. М.: Волтере Клувер, 2009.;
10. Роуз П. Банковский менеджмент – пер. с англ. – М.: Дело; 1997. – С. 709.;
11. Фабоцци Ф.Д. «Рынок облигаций: Анализ и стратегии» Фрэнк Дж.Фабоцци; Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес.
12. Александрова Н.В. Понятие и виды секьюритизации // Финансы и кредит. 2007. № 5.;
13. Усоскин В. Современный коммерческий банк: управление и операции. М.: 2010. –С.292.;
14. Рачкевич А.Ю., Алексеева И.А. Секьюритизация: характерные признаки и определение // Деньги и кредит. 2008. № 8.;
15. Суханов М.С. Все что нужно знать о секьюритизации активов банками / Суханов М.С., Богданов А.Е. // Бухгалтерия и банки. 2012. - № 10. – С. 31-34.;
16. Тяжлов М.Г. Практический опыт секьюритизации кредитов в РФ. – материалы Клуба банковских аналитиков. Секция Банковские инновации, 2012.
17. Бутиков И.Л. Рынок ценных бумаг Узбекистана: проблемы формирования и развития. – Ташкент: Консультинформ, 2008.;
18. Жумаев Н.Х. Ўзбекистонда валюта муносабатларини тартибга солиш методологиясини такомиллаштириш: и.ф.д. илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати. – Тошкент, 2008. – 37 б.;
19. Ғоziбеков Д.Ғ. Инвестицияларни молиялаштириш муаммолари. и.ф.д. илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати –Т., 2002. –41б.;
20. Каримов Н.Г., Ташходжаев М.М. Prospects of development of securitization of banking assets in Uzbekistan. / Austrian Journal of Humanities and Social Sciences № 9–10. 2016. September–October. –p. 72.;
21. Котов В.А. Организация рынка ценных бумаг. – Т.: Молия, 2007. – 23 с.;
22. Ли А.А. Международный опыт развития муниципальных ценных бумаг и его применение в условиях Узбекистана: автореферат дисс... к.э.н. – Ташкент, 2002. – 20 с.;

23. Ақромов Х.М. Ўзбекистон Республикаси қимматли қўғозлар бозорининг ривожланишига макроиқтисодий сиёсатнинг таъсири: и.ф.н. илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати. – Тошкент, 2010. – 22 б.;
24. Хусанов Н.Ж. Развитие фондового рынка Республики Узбекистан на современном этапе // Материалы международной научно-практической конференции «Пятнадцатые международные Плехановские чтения». – М.: 2002. – С.116-118.;
25. Халиқов У.Р. Ўзбекистонда фонд бозори орқали инвестицион фаолиятни молиялаштиришни такомиллаштириш: PhD илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати. – Тошкент, 2017. – 55 б.;
26. Мурадова Л.Ф. Ўзбекистон иқтисодиётини модернизациялаш шароитида тижорат банклари активлари даромадлилигини ошириш йўллари: PhD илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати. – Т.:, 2018. – 56 б.;
27. Мўминова М.Б. Тижорат банклари актив операцияларини бошқариш стратегиясини такомиллаштириш: PhD илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати. – Т.:, 2018. 57 б.
28. Роуз П. Банковский менеджмент – пер. с англ. – М.: Дело; 1997. – С. 709.
29. Александрова Н.В. Понятие и виды секьюритизации // Финансы и кредит. 2007. № 5.
30. Bies S. Strengthening compliance through effective corporate governance. Remarks at the annual regulatory compliance conference. 11.06.2012.
31. The international comparative legal guide to securitization 2005 / Global Legal Group Ltd. – London: William Clowes Ltd., 2011.
32. Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг расмий веб сайти (www.cbu.uz) маълумотлари асосида муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.
33. <https://www.sifma.org> маълумотлари асосида муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
